

**ТАШХИСИ
ПЕДАГОГӢ ВА НАҚШИ
ОН ДАР ФАЪОЛИЯТИ КАСБИИ
ОМУӢЗГОРИ МАТЕМАТИКА**

**ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ
ДИАГНОСТИКА И ЕЕ РОЛЬ
В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ
МАТЕМАТИКИ**

**PEDAGOGICAL
DIAGNOSTICS AND ITS
ROLE IN THE PROFESSIONAL
ACTIVITY OF TEACHER OF
MATHEMATICS**

Сатторов Абдурасул Эшбекович, д.и.п., профессор, мудури кафедраи алгебра ва геометрия, **Хайдарова Мухбира Салимҷоновна**, унвонҷӯи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Н. Хусрав; **Шафиев Зафарҷон Қурбонбоевич**, унвонҷӯи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Н. Хусрав (Тоҷикистон, Бохтар)

Сатторов Абдурасул Эшбекович, доктор педагогических наук, профессор заведующий кафедры алгебры и геометрии Бохтарского государственного университета имени Н. Хусрава; **Хайдарова Мухбира Салимджоновна** - соискатель Бохтарского государственного университета имени Н. Хусрава; **Шафиев Зафарджон Курбонбоевич**, соискатель Бохтарского государственного университета имени Н. Хусрава (Таджикистан, Бохтар)

Sattorov Abdurasul Ashbekovich, Dr. of Pedagogy, Professor, head of the department of algebra and geometry under Bokhtar State University named after N. Khusrav; **Khaidarova Mukhbira Salimdzhonovna**, applicant of Bokhtar State University named after N. Khusrav; **Shafiev Zafarjon Kurbonboyevich**, applicant of Bokhtar State University named after N. Khusrav (Tajikistan, Bokhtar), **E-mail: z.shafiev@mailru**

Калимаҳои асосӣ: таиҳис, таиҳисии педагогӣ, фаъолияти касбӣ, низом, алоқаи хурд мутақобила, педагогика, дидактика, таҳлил, фардият, усулҳо

Дар рафти таҳқиқи хусусиятҳои объект ва ҳадафи таиҳисии педагогӣ дар соҳаҳои гуногуни дониш ба ҳулосае меоем, ки моҳияти таиҳисии педагогӣ дар намуди умумӣ, яъне бидуни алоқа ба соҳаи дониш, бояд ҳамчун амалиёти маърифатӣ баррасӣ карда шавад. Аз ин нуқтаи назар, ба ҳайси объектҳои таиҳис низомҳои «табиати дуҷум» баромад мекунад. Ба он низомҳои мансубанд, ки аллакай ба хидмати ҳадафҳои инсон гузошта шудаанд, бо меҳнати ӯ тағйир ёфтаанд, ба робита ва муносибатҳои иҷтимоӣ дохил карда шудаанд ва аз ҷониби инсон бошуурона назорат карда мешаванд. Дар намуди умумӣ объектҳои мавриди таиҳисии педагогиро, ки ба ҳайси онҳо низомҳои иҷтимоӣ баромад мекунад, ҷудо намуда, воситаҳои амали танзиму идоракунии ин низомҳоро, ки таҳти назорати инсон фаъолият мекунад, ба вуҷуд овардан лозим аст. Ҳамин тариқ, таиҳисии педагогиро ҳамчун амали маърифатӣ баррасӣ намуда, зарурати татбиқи амалии онро дар намуди воситаҳои мувофиқ қайд мекунад, яъне таиҳисии педагогӣ метавонад дар доираи фаъолияти илмию амалие татбиқ гардад, ки ба низомҳои ба объектҳои идоракунии инсон табдил ёфта, нигаронида шудаанд.

Ключевые слова: диагностика, педагогическая диагностика, профессиональная деятельность, система, взаимосвязь, педагогика, дидактика, анализ, индивидуальность, методы

Исследуя специфику объекта и цели педагогической диагностики в различных областях знаний мы приходим к выводу о том, что сущность диагноза в общем виде, т.е. безотносительно к сфере знаний, следует рассматривать как познавательную операцию. С этой же точки зрения «объектом диагноза выступают системы «второй природы». К ним относятся те системы, которые уже поставлены на службу целям человека, изменены его трудом, включены в социальные связи и отношения, сознательно контролируются человеком. Выделяя в самом общем виде диагностируемые объекты, в качестве которых выступают социальные системы, речь должна идти о выработке практических средств регулирования, управления этими системами, функционирующими под контролем человека. Таким образом, рассматривая диагноз как познавательную операцию, отмечает необходимость его практической реализации в виде соответствующих средств; это означает, что

педагогическая диагностики может осуществляться в рамках научно-практической деятельности, направленной на системы, ставшие объектами управления со стороны человека.

Key words: diagnostics, pedagogical diagnostics, professional activity, system, interconnection, pedagogy, didactics, analysis, individuality, methods

Investigating the specifics of the object and the goal of pedagogical diagnostics in various fields of knowledge, we come to the conclusion that the essence of the diagnosis in general, i.e. regardless of the field of knowledge, should be considered as a cognitive operation. From the same point of view, "the objects of diagnosis are systems of the "second nature". These include those systems that have already been placed at the service of a person's goals, changed by his labor, included in social connections and relationships, and are consciously controlled by a person. Singling out in the most general form the diagnosed objects, which are social systems, we should talk about the development of practical means of regulation, management of these systems, functioning under human control. Thus, considering the diagnosis as a cognitive operation, notes the need for its practical implementation in the form of appropriate means; this means that pedagogical diagnostics can be carried out within the framework of scientific and practical activities aimed at systems that have become objects of human control.

Мохиятан, ташхиси педагогӣ дар соҳаи таҳсилот ба маънои маҳдуди он ҳамчун санҷиш ва арзёбии дониш бо фаъолияти педагогӣ як вақт арзи ҳастӣ кардааст. То ҳол ташхиси педагогӣ ба як фанни ташаккулёфтаи илмӣ табдил наёфтааст, он бештар ба ҳайси ва номаълум барномаи номуайян мавриди тардидаи фаълони қарор мегирад. Аз ин рӯ, таҷҷубовар нест, ки нисбат ба таърифи ташхис муносибати гуногун вучуд доранд.

Қорбасти истилоҳи "ташхиси педагогӣ" нисбат ба таҳсилот дар адабиёти ватанӣ ва хориҷӣ ба қарибӣ оғоз ёфтааст.

К.Клауер чунин таърифи расмӣ ташхиси педагогиро пешниҳод кардааст: «Ташхиси педагогӣ маҷмӯаи кӯшишҳои маърифатӣ, ки барои қабули қарорҳои дахлдори педагогӣ хидмат мекунанд, ба ҳисоб меравад» [4, с.8].

Чунин таърифи ташхиси педагогӣ зарурати фарқ кардани ташхиси педагогӣ ва тадқиқоти илмиро тақозо менамояд. К.Клауер боварӣ дорад, ки "таллошҳои маърифатии ташхиси педагогӣ на ба кашфи робитаҳои умумӣ мутақобила", ки ба таҳқиқоти илмӣ ҳос мебошад, балки "ба гурӯҳбандӣ ё таснифи муфассали ҳодисаи алоҳида", ки барои қабули қарорҳои мушаххаси педагогӣ ҳамеша зарур аст, равона карда шудаанд.

Бо ин марзбандӣ розӣ шуда, К.Ингенкамп даст кашиданро аз дохил кардани вазифаҳои ташхиси педагогӣ ба таърифи он беасос меҳисобад. Вай қайд мекунад, ки дар баробари вазифаҳои ҷорӣ дар соҳаи педагогика, вазифаҳои марказӣ ва усулан муҳим низ мавҷуданд, ки тез тағйир намеёбанд ва онҳоро дар таъриф инъикос кардан мумкин аст. К.Ингенкамп чунин вазифаҳои асосӣ ташхиси педагогиро муайян мекунад: оптимизатсияи раванди таълими инфиродӣ; таъмини дуруст муайян кардани натиҷаҳои таълим ба манфиати ҷамъият; ба ҳадди ақал расонидани ҳатоҳо ҳангоми тақсими хонандагон аз рӯи сатҳи рушд (масъалаи ташкили синфҳои таҳассусӣ) ва ҳангоми касбинтиҳобкунии хонандагон (масъалаи интихоби таҳассуси таҳсилот) [6, с.9].

К.Ингенкамп қайд мекунад, ки ба вазифаи ташхис бояд инчунин масъалаи муқаррар кардани самарабахшии усулҳо ва воситаҳои таълими аз ҷониби омӯзгор истифодашаванда дохил гардад. Дар ин маврид, ташхиси педагогӣ дар тадқиқоти дидактикӣ ё илмӣ-педагогӣ вазифаи хидмати роҷро мекунад, ки дар рафти он тақрибан ҳамеша усулҳои ташхисӣ истифода мешаванд [6, с.9].

Дар асарҳо [4, с.110] қайд карда мешавад, ки мақсади асосӣ ташхиси педагогӣ омӯзиши раванди таълиму тарбия мебошад. И.Р. Подласий мустақиман ба ҳамон хусусияти ташхиси дидактикӣ ишора намуда, менависад, ки «ин шарҳ додани тамоми ҳолатҳои ҷараёни дидактикӣ, дақиқ муайян кардани натиҷаҳои охири он аст» [8, с.398].

Як қатор таҳқиқот [2, с.82] таъкид мегардад, ки ташхиси педагогӣ бояд ба ҳамон маъно истифода шавад, ки ташхиси тиббӣ истифода мешавад. Масалан, В.И. Каган, И.А. Сичеников қайд мекунад, ки «чи хеле ки табиб дар қори худ ба низомӣ муносиби усулҳои ташхис тақя мекунад, омӯзгор низ бояд усулҳои мутобиқи назорат дошта бошад» [7, с.59]. А.Б. Воронцов, омодагии омӯзгорро ба таълими инкишофдиҳанда тавсиф карда, чунин мешуморад, ки ҳоло на "ҳунарманди хуб", балки "табиби руҳи инсонӣ" зарур аст. Қори табиби хубро бо қори омӯзгор муқоиса намуда, таъкид мекунад, ки омӯзгор низ бояд бо истифода аз ҳамон технология фаъолият кунад [2, с.19].

Таҳлили интишороти ба масъалаи ташхиси педагогӣ бахшида шуда нишон медиҳад, ки муҳаққиқон ба вазифаҳои ташхис дар раванди таълим низ диққати зарурӣ медиҳанд, нақши онро ҳам дар фаъолияти омӯзгор ва ҳам дар фаъолияти хонанда ҷудо мекунанд. Бо ёрии ташхис омӯзгор метавонад сабабҳои ноқомиҳои имконпазири хонандагонро дар раванди азхудкунии дониши фанӣ муқаррар кунад; хонандагонро на танҳо аз рӯи натиҷаи бадастомада, балки аз рӯи он тарзу усулҳои маърифат, ки вай дар ҷараёни ноил гардидан ба натиҷаи мушаххас истифода бурдааст, арзёбӣ намояд; суръати инфиродии пешрафти хонандагонро дар раванди таълим, самти фардии рушди ӯ ва ғайраро муайян кунад. Набудани ташхиси дуруст ва саривақтӣ боиси он мегардад, ки омӯзгор мачбур мешавад, бо сабаби надоштани маълумоти пурра дар бораи рафти азхудкунии маводи таълимӣ "кӯр-кӯрона" кор кунад [2, с.165].

Азбаски ташхиси равонӣ ва ташхиси тиббӣ аз ҷумлаи мафҳумҳои мебошанд, ки дар илм ва амалия кайҳо муқаррар гардида, васеъ истифода мешаванд, таъҷҷубовар нест, ки муносибатҳо ба тавсифи ташхиси педагогикӣ тавассути омӯзиши равандҳои психологӣ ва ташаккули сифатҳои шахсии субъектҳои раванди таълим вучуд доранд. Масалан, Н.Н. Обозов чунин таърифро пешниҳод мекунад: "Ташхиси педагогӣ раванди таҳлили натиҷаҳои таҳқиқи шахсияти омӯзгор ва додани тавсияҳо оид ба танзим ва тасҳеҳи фаъолияти ӯ ва муносибатҳои байнишахсиятӣ мебошад".

Ин таъриф, ба гуфтаи В.И. Зверева, "ба раванди ташхис унсурҳои тасҳеҳ ва танзими фаъолияти омӯзгорро дохил намуда, онро ҷавқулода васеъ мекунад" [4, с.5].

Ҳамин тариқ, таҳлили таҳқиқоти дар соҳаи таҳсилот ба муаммои ташхис бахшидашуда имкон медиҳад, ки ҷанбаҳои зерини омӯзиши онро ҷудо намоем: таърифи ташхис дар соҳаи таҳсилот, мустаклияти ин мафҳум, робитаи он бо мафҳумҳои ташхиси равонӣ, ташхиси тиббӣ; мақсад ва табиқоти ташхис дар раванди таълиму тарбия; мавзӯ ва объектҳои ташхис; усулҳои ташхис.

Барои муайян кардани самт ва хусусияти ташхис дар соҳаи таҳсилот, аксар вақт истилоҳҳои зерин истифода мешаванд: "ташхиси педагогӣ, ташхиси дидактикӣ ва намудҳои онҳо ташхиси инкишоф, "ташхиси омӯзиш, ташхиси таълим" ва ғайра.

Саъю кӯшиши баъзе муаллифон барои пайвастании ташхиси педагогӣ бо усулҳои ташхиси равонӣ ба муайян намудани масъалаи асосӣ ва виҷаи ташхис дар раванди таълим таъсир мерасонад, онро васеъ менамояд ва истифодаи таҳқиқоти психометриро барои ҳалли он пешбинӣ мекунад ва бо ин васила ба соҳаи фаъолият дахлат мекунад. Робита бо ташхиси тиббӣ бошад дар таҳқиқот танҳо ҳамчун принсипи технологияи «таҳқиқ қардан - ба даст овардани натиҷа - таъин кардани муолиҷа» баррасӣ мешавад, ки ба фаъолияти воқеии педагогии омӯзгор мутобиқ қарда нашудааст.

Ҳадафҳои ташхис дар соҳаи таҳсилот хусусияти умумии педагогӣ ва дидактикӣ доранд ва идроки махсус ва муфассалсозии онҳоро талаб мекунанд, то ташхис аз ҷониби субъекти мушаххас дар шароити муайян гузаронида шавад.

Дар тавсифи мафҳуми ташхис на ҳамеша субъекти он нишон дода мешавад. Ҳарчанд ки дар бисёр ҳолатҳо омӯзгор дар назар дошта шудааст, бо вучуди ин, тибқи тавсифи фаъолияти субъект, қарорди маъмурии мактаб, методист, мутахассис-роҳбар ва дигарон низ субъекти фаъолият шуда метавонанд. Аз рӯи он ки объекти ташхис чи тавр муайян қарда мешавад, дар таърифҳои ин мафҳум на ҳамеша ҷудо қардани соҳаи фаъолияти субъект низ имконпазир аст, яъне муайян қардан, ки объекти мазқури ташхис барои кӣ объекти идоракунии бевосита мегардад ё объекти идоракунии бевосита аст.

Дар баъзе таърифҳои ташхис, марҳилаи қабули қарорҳои мубрами идоракунӣ ба мундариҷаи ин мафҳум дохил қарда мешавад. Дар таърифҳои дигар бошад, ин ҷанбаи танзим ва тасҳеҳи раванди таълим дар асоси додаҳои ташхисӣ, баръакс, аз таърифи ташхис хориҷ қарда, ҳамчун марҳилаи мустакли раванди таълим баррасӣ мегардад.

Муаллифон дар тавсифи усулҳои ташхис, иттифоқи бештари ороъ зоҳир намуда, байни усулҳои мазқур мушоҳида ва анкетагузарониро номбар мекунанд. Вақтҳои охир тамоюли истифодаи васеи усули тестгирӣ ва объективизатсияи усулҳои ғайрианъанавии назорат ба мушоҳида мерасад, ки ин боиси зарурати гузаштан аз мушоҳида ба андозагирии нишондиҳандаҳои гуногун дар раванди таълим мегардад.

Таҳлили муносибатҳо ба таърифи ташхис дар соҳаи таҳсилот нишон медиҳад, ки фарқҳои мавҷуда дар тавсифи мафҳуми ташхис ва ҷузъҳои ба он алоқаманд хусусияти умумӣ доранд ва муносибати гуногунҷанбаро ба масъалаи мавриди таҳқиқ инъикос мекунанд. Баъзеҳо натиҷаҳои

мушаххаси раванди таълиму тарбияро бидуни арзёбии роҳҳои ба даст овардани онҳо таҳқиқ мекунад. Дигарон ташхисро ҳамчун як фаъолияти хонанда ё омӯзгор ё мақомоти маъмурӣ ва идоракунӣ бидуни ҷудо кардани амалҳои мушаххасе, ки ин фаъолиятро ташкил медиҳанд, баррасӣ мекунад.

И. Корч ташхисро аз ҳамин мавқеъ баррасӣ мекунад. Ҷанбаҳои гносеологии ин навъи ҳоси маърифатро таҳлил намуда, муаллиф доираи амалиётеро, ки асоси бозшиносӣ – ташхисро ташкил мекунад, васеъ менамояд. Вай марҳилаҳои зерини бозшиносиро фарқ мекунад: ошкор сохтан ва шинохтани аломатҳои ташхисии ба объект ҳос, мушаххасосозии онҳо бо падидаи моҳиятии объект ва сипас муайян кардани ташхиси ниҳой дар бораи мансубияти объекти мавриди баррасӣ ба синф ва намуди муайяне, ки илм муқаррар намудааст. Хулосаи К.Е. Тарасоваро дар бораи он, ки маърифати ташхисӣ бо кашфи чизи нав алоқаманд нест, тасдиқ карда, И.Корч менависад, ки «ҳадафи ташхис на тарҳрезии донишҳои илмӣ, балки истифодаи онҳост» [8,с.7].

Ба инкишоф ва ташаккули мафҳуми ташхис аз лиҳози методологӣ на танҳо ташхиси тиббӣ, балки таҳқиқоти равоншиносон, алахусус, ташхиси равонӣ низ таъсир расонидаанд. Аз ин рӯ, баъзе муносибатҳоро ба ташхис дар психология баррасӣ мекунем.

Дар маълумотномаҳои психологии амрикоӣ, мафҳуми ташхис чун як раванди кӯмак ба одамон дар ҳалли мушкилоти онҳо шарҳ дода мешавад.

Чор ҷузъи ин раванд ҷудо карда шудааст: ҷамъоварии иттилоот; тафсири иттилоот; ҷамъбасти иттилоот; кӯшиши ҳалли масъала.

Дар раванди коркарди иттилооте, ки дар асоси он қарор қабул карда мешавад, расмиёти махсус истифода мешаванд: қоидаҳо, дастурҳо, алгоритмҳо ва ғ. Дар натиҷа, хусусияти аз ҷиҳати равонӣ муҳим барои субъектҳо ба даст оварда, дар асоси он хулоса бароварда мешавад.

Мо мебинем, ки сохторҳои равандҳои ташхисӣ, ки дар адабиёти психологии Амрико ва Олмон тавсиф шудаанд, аз ҷиҳати мазмуни марҳилаҳо дар маҷмӯъ ба ҳам мувофиқат мекунад ва бо дараҷаи тафсилоти марҳилаҳои алоҳида ва расмиёти истифодашуда фарқ мекунад.

Дар ин тавсиф, аз гуфтаҳои боло бармеояд, ки раванди ташхис мустақилияти худро аз даст дода, ба яке аз ҷузъҳои таркибии мазмуни мафҳуми ташхиси равонӣ табдил ёфтааст. Ҳамаи марҳилаҳои ин раванд, ки қаблан тавсиф шуда буданд, ҳифз шудаанд. Муаллиф онҳоро шарҳ дода, қайд мекунад, ки оғози раванди ташхис, одатан, масъалагузорӣ аз ҷониби муштарӣ мебошад. Қисми асосии ташхисро ҳамчун фаъолият муаллиф бо ҷамъоварии иттилоот пайваст мекунад. Марҳилаи ниҳонии фаъолият - анҷоми раванд - аз ҷониби олим ҳамчун посух ба дархости муштарӣ тафсир карда мешавад. Чунин нуқтаи назари Янтер Лаак ба ташхиси равонӣ имкон медиҳад, мушоҳида намоем, ки ташхиси равонӣ дар нақши иҷрокунанда баромад карда метавонад, ки шахсро тибқи дархост таҳқиқ карда, сипас натиҷаи ташхисро ба фармоишгар - муштарӣ медиҳад, яъне берун аз ҷараёни таълим амалӣ кардан мумкин аст.

Мақсади ташхиси равонӣ, аз рӯи тавсифи ин мафҳум, муайян кардани инхирофи объекти таҳқиқшаванда аз меъёр тибқи мушаххасоти психологӣ мебошад. Возеҳ аст, ки субъекти ташхиси равонӣ бояд мутахассиси равоншинос бошад.

Янтер Лаак ташхиси равониро дар воҳиди том тамаркуз дода, воқеан асосҳои назариявӣ ва амалии тадқиқро нишон медиҳад, ки бидуни он ҷараёни ташхисро гузаронидан ғайриимкон аст. Дар ин масъала мавқеи равоншиносон ва файласуфон ба ҳам мувофиқат мекунад. Аз ин рӯ, масъалаи асосии методологияи ташхисро масъалаҳои таносуби моҳият, сабабҳо, синфи ҳамин ҳолати падидаҳо ва объектҳо ташкил мекунад, ки дар раванди маърифат бо ёрии тасаввуроти дар дониши илмӣ мавҷуда муқаррар карда шудаанд.

Масъалаҳои методологияи ташхисро таҳлил намуда, олимони масъалаҳои фалсафии кибернетика ва моделсозиро аз мадди назар дур накарданд. Аз ин мавқеъ, ташхисро бо идоракунӣ алоқаманд мекунад. Хусусияти ҳоси низоми идоракунӣ мавҷудияти барномаи ҳадафнок (моделҳои ҳолати оптималии зарурӣ) мебошад, ки ба ноил шудан ба «самарои ниҳонии судманд» нигаронида шудааст. Раванди ташхис, тавре ки дар боло қайд кардем, ҷамъоварӣ, нигоҳдорӣ, коркарди иттилоот ва истифодаи онро дар бар мегирад.

Агар он барои идоракунӣ низом қабул ва истифода шавад, пас раванди ташхис, ба ақидаи идеологҳои ин муносибат, дар ин ҳолат бояд тибқи принципҳои кибернетика амалӣ гардид. Ҳамин тариқ, муносибати кибернетикӣ ба мафҳуми ташхис феврал ба сифати объекти ташхис ҷудо кардани низомҳои гуногунтабиатро пешбинӣ мекунад. Дар раванди идоракунӣ низоми ташхисшаванда, байни субъект ва объект тибқи усули алоқаҳои мустақим ва баръакс мубодилаи

иттилоот сурат мегирад. Дар асоси онҳо, сигналҳои назоратӣ коркард мешаванд, ки барои назорат ва назорати низомҳои таъхисшаванда истифода мегарданд. Аз ин рӯ, таъхиси ҳолатҳо, ҳосиятҳо ва имкониятҳои низомҳои сохторан гуногун дар донишҳои амалии илмӣ мавқеи махсусро ишғол мекунад.

Шарти ҳатмӣ ва шартӣ рушди бисёрҷониба ва амиқи амалӣ азҳудкунии назариявии моҳияти он мебошад. Таъхис дар ин ҳолат аз ҷониби файласуфон ҳамчун як раванди махсуси маърифатӣ баррасӣ карда мешавад. Он "ҳамчун амалиёти гносеологӣ бо ҳам мувофиқат кардани сатҳи назариявии дониш бо ҳосиятҳои объекти мушаххас ба мақсади амалӣ намудани фаъолияти амалии навъи махсус - назорат ва идоракунии низоми таъхисшуда" амал мекунад (1,15). Гузариш аз дониши умумӣ ба татбиқи он дар таъхис ва сипас дар амал "гузариш аз назарияе мебошад, ки ба истифодаи дониш ба низоми муайян бо мақсади муайян" қонунҳои соҳаи додашударо инъикос мекунад [1,с.15].

Аз ин ҷо ҳадафи таъхис - маърифати ҳолати мушаххас низоми мавриди таъхис барои идоракунии вазъи он ва дар сурати инҳироф баргаштан ба меъёри додашуда маълум мегардад. Хулосаи олимон дар бораи зарурати таҳияи заминаи концептуалии таъхис вобаста ба ҳадафи маърифат низ муҳим аст: шарҳи падидаҳои алоҳида дар асоси падидаҳои умумии маълум; ҳалли масъалаҳои амалӣ дар асоси илмӣ ва ғайра.

Тавре ки дар боло қайд кардем, таъхис таҳқиқи ҳамаҷониба ва муфассили объект (низом) -ро пешбинӣ мекунад, аз ин рӯ, мавъалаи муҳимми навбатӣ масъалаи методҳо мебошад. Қисми зиёди таҳқиқ дар асоси усулҳои, ки аз методологияи илмӣ гирифта шудаанд, аз ҷумла мушоҳида, таҳлил, синтез, ҷамъбаст ва ғайра амалӣ мегардад, аммо таъхис инчунин тарзҳо ва усулҳои худии ба даст овардан, коркард, нигоҳдорӣ ва интиқоли иттилоотро таҳия мекунад, ки бо табиқоти махсуси иҷтимоӣ, мундариҷаи вижа сохтори мантиқии ба худ хос ва низоми аломатҳои махсус тавсиф карда мешавад.

Ба ин усулҳо мансубанд: пурсишномаҳо, анкетагириҳо, расмиёти квалиметрӣ ва ғайра. Яке аз усулҳои махсуси таъхис, ки ҳанӯз дар соҳаи тиб ва психология инкишоф ёфта буд, усули махсуси андозагирӣ - тест мебошад. Маълум аст, ки интиқоби усулҳои ба даст овардан ва коркарди иттилоот инчунин аз хусусиятҳои раванди таъхис дар соҳаҳои гуногуни дониш вобаста аст. Дар соҳаи таҳсилот ба чунин методҳо пурсишҳои шифоҳӣ ва хаттӣ, тестҳо, тестҳои расмӣ (стандартӣ) ва ғайрирасмӣ ва ғайра дохил мешаванд.

Дар аксарияти таҳқиқоти ба масъалаҳои таъхис бахшида шуда як қатор марҳилаҳои татбиқи раванди таъхис фарқ карда мешавад, ки натиҷаи ниҳони он дониши назариявӣ дар бораи инҳироф, вайронкунӣ, инкор кардани низом мебошад.

Аз нуқтаи назари таҳқиқоти мо, ин чунин маъно дорад, ки интиқоби объектҳои таъхис аз нуқтаи назари муносибати низомӣ дар соҳаи таҳсилот имкониятҳои таъхиси ҳосиятҳо ва сифатҳои нави низомро, ки дар ҷараёни фаъолияти он ба вучуд меоянд, фароҳам меорад.

Роҷеъ ба унсурҳои сохтори раванди таъхис муфассалтар таваккуф мекунем. Унсурҳои ибтидоӣ ин раванди ҷамъоварии додаҳои эмпирикӣ дар бораи ҳолати объектҳои мавриди таъхис мебошад. Сипас онҳо таҳлил, ҷамъбаст ва тасниф карда мешаванд ва ғайра.

Маълум аст, ки гузоштани ҳадафи таъхис пеш аз ҷамъоварӣ ва тафсири идроки додаҳои бо истифода аз усулҳои умумӣ ва хусусии маърифат ба даст омада сурат мегирад. Ғайр аз он, вобаста аз ҳадафи мушаххас ва ҳуди объекти таъхис, тарз ва усулҳои гирифтани иттилоот дар бораи объект интиқоб карда мешаванд. Ба ибораи дигар, интиқоби воситаҳои таъхис ба амал меояд. Масъалаи интиқоби назария ва тарзи татбиқи он барои шарҳ додани дониши ибтидоии роҷеъ ба объекти мавриди таъхис ба даст омада пешниҳоди фарзияҳоро тақозо мекунад. Ин амали эҷодии маърифатӣ дар раванди таъхис бисёр таъхисҳо бо ёрии воситаҳои дахлдор таҷассуми моддии ҳадафи субъекти фаъолияти таъхисӣ мебошад »[1,с.18].

Ҳамин тариқ, дар асоси гуфтаҳои боло муқаррароти асосии зеринро тавсия менамоем, ки муносибати умумиро ба моҳияти мафҳуми таъхис муайян мекунанд: таъхис чун намуди махсуси маърифат, ки бо вижагиҳои объекти таъхис маршрут мегардад, баррасӣ мешавад; моҳияти таъхис ҳамчун амали гносеологӣ аз таносуб додани дониши назариявии моҳияти дохилӣ, табиқоти падидаҳо (объектҳо) бо сабабҳо, ҳосиятҳои падидаи (объекти) мушаххас иборат аст, ки ба баррасии он чун раванд имкон медиҳад; таъхис ҳамчун раванд марҳилаҳои зеринро дар бар мегирад: ҷамъоварии додаҳо; идроки онҳо; сохтани модели назариявии вазъи объекти мавриди таъхис; пешгӯӣ; таҳияи барномае, ки ба баргаштани низом ба вазъи муътадили худ ниғаронида шудааст (барномаи идоракунии); мақсади таъхис маърифати вазъи мушаххаси

объекти мавриди ташхис барои идоракуни ва назорати вазъи он мебошад; хусусияти объектҳои ташхис доираи татбиқи онро муайян мекунад; субъекти ташхис одам мебошад, ки саъю кӯшиши ӯ ба гирифтани иттилои пурра дар бораи вазъи объект таҳқиқшаванда ва таҳияи нақшаи илман асоснок корҳои амалӣ бо объектҳои ташхис бо мақсади амалӣ намудани назорат ва идоракуни нигаронида шудааст; объектҳои ташхис метавонанд низомҳои бошанд, ки аз ҷониби инсон бошуурона идора карда мешаванд, тахти таъсири ӯ тағйир меёбанд ва ба робитаҳо ва муносибатҳои иҷтимоӣ дохил карда шудаанд; ташхис метавонад ҳамчун фаъолияти баррасӣ гардад, ки ба низомҳои ба объектҳои идоракунии инсон табдил ёфта равона гардидааст.

ПАЙНАВИШТ:

1. Воробьева, Е.И. Диагностика как вид познавательной деятельности / Е.И. Воробьева. Автореф. дис. ... канд. философ. наук.-Воронеж, 1975.-18 с.
2. Воронцов, А. Б. Практика развивающего обучения по системе / А. Б. Воронцов. -М.: ЦПРО "Развитие личности", 1998.-360 с.
3. Закон Российской Федерации "О высшем и послевузовском профессиональном образовании.- М.: 1996.
4. Закон Российской Федерации "Об образовании".-М.: МП "Новая школа". 1992.-60 с.
5. Ильина Т.А. Структурно-системный подход к организации обучения / Т.А. Ильина.-М.: Знание, 1972.-Вып. 1.-71 с.
6. Ингенкамп, К. Педагогическая диагностика/ К. Ингенкамп. - М.: Педагогика, 1991. - 238,
7. Каган, В.И. Основы оптимизации процесса обучения в высшей школе (Единая методическая система института: теория и практика): / В.И. Каган, И.А. Сычеников.-М.: Высшая школа, 1987.-143 с.
8. Коротов, В.М. Взаимодействие развивающихся функций личности / В.М. Коротов Советская педагогика.-1989.-№2.-С. 73.
9. Подласый И.П. Педагогика / И.П. Подласый.-М.: Владос, 1996. -398 с.
10. Полонский, В.М. Оценка знаний школьников/В.М. Полонский. -М.:Знание, 1981.-96 с.

REFERENCES:

1. Vorobieva, E.I. Diagnostics as a Type of Cognitive Activity / E.I. Vorobyov. Synopsis of candidate dissertation in philosophy. -Voronezh, 1975. - 18 p.
2. Vorontsov, A.B. Practice of Developing Education on the System / A.B. Vorontsov. - M.: CPRO "Development of personality", 1998. - 360 p.
3. Law of the Russian Federation "On Higher and Postgraduate Professional Education. -M., 1996.
4. Law of the Russian Federation "On Education". - M.: New School, 1992. - 60 p.
5. Ilyina T.A. Structural-System Approach to the Organization of Training / T.A. Ilyina. - M.: Knowledge, 1972. – Issue 1. - 71 p.
6. Ingenkamp, K. Pedagogical Diagnostics / K. Ingenkamp. - M.: Pedagogy, 1991. – 238 p.
7. Kagan, V.I., Sychenikov, I.A. Fundamentals of Optimization of Learning Process in Higher Education (Unified methodological system of the institute: theory and practice): / V.I. Kagan, I.A. Sychenikov. - M.: Higher School, 1987. - 143 p.
8. Korotov, V.M. Interaction of Developing Personality Functions / V.M. Korotov Soviet Pedagogy. - 1989. - №2. - P. 73.
9. Podlasy I.P. Pedagogy / I.P. Podlasy. - M.: Vlados, 1996. - 398 p.
10. Polonsky, V.M. Assessment of Students' Knowledge / V.M. Polonsky. - M.: Knowledge, 1981. - 96 p.